

MDT: 338.22;330.101;330.1

klíčová slova: evoluční analýza – ekonomická politika – neoklasická ekonomie – výzkum institucionálních změn

The Evolutionary Analysis of Economic Policy

Editors:

Pavel PELIKAN – Gerhard WEGNER

Edward Elgar, Cheltenham, UK, 2003

Recenzovaná publikace vyšla v roce 2003 v nakladatelství Edward Elgar v sérii „New Horizons in Institutional and Evolutionary Economics“ (editor Geoffrey M. Hodgson). Kniha obsahuje deset příspěvků o ekonomické politice zpracovaných z hlediska evoluční ekonomie. Ekonomové studující vývoj tranzitivních zemí si dnes většinou velmi dobře uvědomují, že evoluční ekonomie a její nástroje jsou pro pochopení transformačních procesů nezastupitelné. Jedním z editorů publikace je Pavel Pelikán, český ekonom s více než třicetiletým působením v Kanadě, Francii a nyní ve Švédsku. Počet českých ekonomů, kteří dosáhli takového renomé v mezinárodní ekonomické obci, aby se stali editory takto významné publikace, je doposud velmi nízký. Proto úspěch Pavla Pelikána zasluhuje pozornost i v českém odborném tisku.

Editoři recenzované publikace vyzývají čtenáře, aby uvažovali o ekonomické politice a evolučních procesech netradičním způsobem. Sledují dvojí záměr: za prvé, posílit spolehlivost a důvěryhodnost teoretické analýzy ekonomické politiky pro potřeby praktické aplikace a za druhé, zvýšit status evoluční ekonomie v mezinárodní ekonomické obci. Soudí, že převládající neoklasika neposkytuje pro pochopení a hospodářskopolitické ovlivnění reálných jevů soudobé ekonomiky adekvátní teoretické zázemí.

V kritické diskuzi o mezích neoklasiky editoři neusilují o nahrazení hlavního proudu ekonomie, ale o komplementární přístupy k ekonomickým politikám z hlediska evoluční ekonomie. Tato poměrně mladá vědní disciplína se zrodila z rostoucí nespokojenosti s teoretickým vysvětlením takových významných nových jevů v posledních padesáti letech, jako jsou zejména stagflace, kolaps socialistického systému, rostoucí deficity státu blahobytu i finanční krize japonské ekonomiky. Podle autorů publikace hlavní proud ekonomie selhal již při střetu s těmito nepředvídanými jevy. „Mainstream“ ekonomie se bezúspěšně pokoušel vysvětlit novou ekonomickou realitu pomocí navykých formálních modelů ekonomických politik, které byly příčinou těchto ekonomických problémů. K překonaným modelům hospodářských politik autoři kritických příspěvků řadí keynesiánské výdajové deficitní politiky, plánování národních ekonomik, státní vlastnictví firem a selektivní průmyslové politiky.

Evoluční přístup k formování ekonomických politik hledá odpovědi na tři typy problémů; jsou jimi: reálné efekty různých alternativních politik; konzistence zvolených cílů; politický proces formování ekonomických politik. Evoluční analýza získává rostoucí podporu teoretických i prakticky orientovaných ekonomů. Tyto změněné přístupy různou měrou převládají v programech účastníků politického spektra bez ohledu na jejich odlišnou politickou orientaci a ideologickou rétoriku.

Editoři deseti příspěvků považují neoklasické modely rovnováhy za statické, a tudíž neschopné adekvátně se vyrovnat s evoluční dynamikou vývojových procesů. Zdůrazňují přínos Schumpetera a Hayeka pro evoluční analýzu socio-ekonomických procesů. Pelikán a Wegner charakterizují odlišný příspěvek těchto otců-zakladatelů evoluční ekonomie.

Schumpeter zkoumal zejména vliv technologických procesů na podnikavost firem (*entrepreneurship*) a industriální evoluci. V praktických politikách byl příznivcem aktivních ekonomických politik. Naproti tomu Hayek technologickým změnám v podnikání nevěnuje pozornost. Jeho zakladatelský přínos je v evolučním pojetí institucí tržní ekonomiky. Hayek je oproti Schumpeterovi skeptický k potenciální pozitivní roli vládních politik. V těchto odlišných zakladatelských přínosech editoři sborníku zároveň vidí jejich omezenost pro současnou etapu vývoje evoluční analýzy. Přínosy Schumpetera, Nelsona a Wintera na straně jedné a Hayeka a Northe na straně druhé chápou jako výzvu k hledání syntézy těchto dvou proudů evoluční analýzy v soudobé etapě teoretického myšlení. V této perspektivě nevylučují komplementaritu s mainstreamovou ekonomikou. Zároveň apriorně nevylučují pozitivní přínos ekonomických politik, jež vycházejí z teoretického zázemí evoluční analýzy.

Pavel Pelikán ve svém příspěvku ve sborníku *Proč ekonomické politiky potřebují důslednou evoluční analýzu* konfrontuje „selhání trhu“ se „selháním vládních politik“. Z dlouhodobého výzkumu vzájemných vztahů institucí a ekonomických aktivit kriticky odmítá jednostranné přístupy k selhávání trhu či vlády. Připomeňme, že Pelikánův teoretický přínos k pojetí institucí jako pravidel a adaptivní efektivnosti uznává nositel Nobelovy ceny Douglas C. North v knize z roku 1990 „Institutions, Institutional Change and Economic Performance“. Přínosem Pelikánova příspěvku v recenzovaném sborníku je strukturální model evoluční analýzy ekonomických procesů. V obecném modelu zavádí tři úrovně analýzy. První úroveň analýzy je doménou hlavního proudu ekonomie a zabývá se alokací zdrojů v daném systému při daných pravidlech. Jako druhou úroveň navrhuje analýzu evoluce systému za daných pravidel. Předmětem zájmu třetí navržené úrovně je analýza evoluce pravidel. Druhou a třetí úroveň Pelikán navrhuje jako přístup k evoluční analýze, přičemž evoluci charakterizuje jako kvalitativní změnu, tj. změnu, která přináší novou informaci. Soudím, že relevanci tohoto podnětného obecného přístupu k evoluční analýze by měly otestovat žádoucí návazné studie historického vývoje institucí založené na empirické evidenci a výsledné konkrétnější modelové formalizaci.

Spolueditor Gerhard Wegner diskutuje v příspěvku *Evoluční trhy a podoba institucionální politiky* Hayekův argument o omezené informační schopnosti centra formulovat účinnou politiku zlepšení trhu.

Wegner reformuluje Hayekův informační problém pomocí decentralizovaných rozhodovacích procesů. V seberegulaci aktivit zájmových účastníků trhu připouští možnost rozšířit prostor pro volbu účinnějších vládních politik a omezit riziko jejich nezdaru. Kritický problém tohoto formování ekonomických politik „zdola“ vidím v tom, že empirická evidence spíše svědčí o vlivu lobbizmu a zneužívání státu ve prospěch skupinových zájmů. Wegnerem uvažovaná podoba institucionální politiky přesahuje do normativní ekonomie, přestože oba editoři programově usilují o pozitivní evoluční ekonomii.

O možnostech oslabit Hayekův informační problém uvažuje rovněž Stefan Okruch v příspěvku s příznačným názvem *Znalost a ekonomická politika: výzva k politickému experimentování*. Autor konstatuje známou skutečnost, že politici v procesu přípravy politických rozhodnutí velmi často nepřihlížejí k odborným radám ekonomů. Cestu k účinnějším ekonomickým politikám hledá Okruch v politickém procesu institucionálního experimentování. Autor uvádí mnoho citátů a referencí z děl ordoliberalů, Hayeka, Poppera i dalších autorů. Kritický čtenář může získat dojem, že je přetížen množstvím literárních odkazů na úkor argumentů. Ve stínu zůstává zkušenost z (ne)zdařených institucionálních změn a experimentů.

Zcela odlišným způsobem pracuje s literaturou Michael Wohlgemut v závažném příspěvku *Demokracie jako evoluční metoda*. Vychází z myšlenky J. M. Buchanana, že analýza spontánního řádu v nerovnovážné situaci může být užitečně aplikována nejen v ekonomii, ale také v politice. Uvádí argumenty, proč Arrowova statická a agregátní teorie společenské volby a Downsova tradice nevysvětlují úlohu jednot-

livce v procesu formování demokratických aktivit a rozhodnutí v prostoru veřejné volby.

Wohlgemut navazuje na přínosy Schumpetera a Hayeka v evolučním chápání politických trhů a kriticky vymezuje jejich odlišný přínos v chápání demokracie. Poselství tohoto příspěvku vychází z pojetí demokracie jako interaktivního procesu. Politici nabízejí voličům za jejich hlasy programy řešení veřejných problémů a veřejné statky. Z tohoto pojetí demokracie odvozuje autor normativní analytický závěr, že evoluční analýza nepovažuje heterogenitu a variabilitu preferencí za nedokonalosti, nýbrž za elementární výchozí podmínku společenského vývoje. Wohlgemut zkoumá odlišnosti konkurenčních ekonomických trhů a trhů politických. V selektivním procesu soutěže v politice nejde o obvyklou tržní transakci, v níž se projevené osobní preference uspokojují v dobrovolné směně vlastnických oprávnění. Političti podnikatelé nabízejí ve formě programových příslibů svazek politického zboží a služeb. Na straně poptávky se objevuje „socialistický“ egalitářský problém „jeden volič – jeden hlas“ bez ohledu na rozdílnou míru kompetence i informace voliče. Z evolučního pohledu k ještě závažnější odlišnosti směny na politických trzích patří skutečnost, že politický proces selekce postrádá ekvivalent soustavy relativních cen k uspořádání politických preferencí a využití rozdílné znalosti místa a času.

Wohlgemutův příspěvek, spolu s Pelikánovým, považuji za nejvýraznější příspěvek k diskuzi o stavu a perspektivách evoluční ekonomie. Otevírají diskuzi o předpokladech evoluční analýzy jako vědní disciplíny a o jejím místě v celkové teorii ekonomických a politických trhů.

Timan Slembeck je autorem příspěvku *Ideologie, přesvědčení a ekonomické doporučení – poznávací a evoluční pohled na tvorbu ekonomických politik*. Polemizuje s názorem těch ekonomů, kteří ideologii považují za hlavní překážku doporučených „racionálních“ politik. Uvádí bez bližší argumentace dosti obsírný přehled mylných představ o bariérách racionálnějších politik. Soudí, že ekonomové přehlíží řadu faktorů, kterým autor z evolučně chápaného poznávacího pohledu přisuzuje větší roli. Slembeck uvažuje zejména o úloze přesvědčení politiků, ekonomů i voličů z pozitivního i normativního pohledu při tvorbě změnovaných ekonomických politik. Dochází k závěru, že reformy zpravidla brzdí očekávaný následný negativní redistribuční efekt, a navrhuje kompenzovat ztráty poškozeným skupinám.

J. S. Metcalfe v příspěvku *Rovnováha a evoluční základy konkurence a technologie politiky: nové perspektivy dělby práce a inovační proces* zkoumá vztahy mezi vědou, technologiemi a inovacemi jako jádro dynamiky soudobého kapitalismu. Experimentování s novými technologiemi považuje za žádoucí cestu k dlouhodobé dynamice navzdory riziku případných nezdarů i krátkodobých ztrát.

Další dva příspěvky považuji pro českého čtenáře za užitečný zdroj informací o evoluci a kultivaci institucionálních struktur.

Wolfgang Keber a Klaus Heine v příspěvku *Instituční evoluce, soutěž systémů řízení a závislost na jejich vývoji* zdůrazňují úlohu obchodního práva a porovnávají vlastnosti odlišných modelů obchodního práva v USA a Evropské unii.

Helge Paukert v příspěvku *Nový trh jako adaptivní instituce* popisuje zkušenosti s institucionální inovací v oblasti kapitálového trhu v Německu. Posláním v roce 1997 založené burzy Neue Markt bylo zlepšit přístup firem k rizikovému kapitálu. Autor vychází ze zkušeností po burzovní krizi v roce 2000 a převládající orientaci firem na bankovní úvěry doporučuje rozšířit o tržní kapitalizaci emisí akcií na burze. Kultivaci kapitálového trhu spatřuje zejména v kombinaci redukované veřejné regulace se samoregulací soukromých tržních subjektů.

V posledním příspěvku *Porozumění a mobilizace chyby k eliminaci bariér v evolučním poznávání* Hansjoerg Siegenthaler uvažuje o formování adekvátního veřejného mínění pro úspěšné politiky v období rychlých institucionálních změn. Vychází z historických příkladů sociální transformace „Americké revoluce“ 18. století, počátků moderní britské demokracie, Švýcarska, Německa i soudobé transformace Sovětského

svazu v kapitalistické Rusko. Teoretickým východiskem překonání předsudků a omylů, jež brzdí institucionální změny, je proces učení se na základě 'omezené rationality' Herberta Simona.

V závěrečné poznámce je užitečné zdůraznit poslání mých kritických glos k některým příspěvkům. V publikaci postrádám snahu o soustavnou empirickou evidenci a smysluplnou formalizaci teoretických poznatků. Stejně tak lze diskutovat, zda hlavním předmětem evoluční ekonomie jsou vládní politiky, jak se z publikace jeví. J. M. Buchanan považoval novou politickou ekonomii za integrální součást lidské kultury. Nicméně platí, že v české ekonomické obci je výzkum institucionálních změn stále ještě popelkou. Proto publikace zasluhuje zvýšenou pozornost vnímavého a kritického čtenáře.

Karel KOUBA*

* Institut ekonomických studií FSV UK Praha (kouba@mbox.fsv.cuni.cz)